

Statsminister Torps tale i Tönsberg 17. mai 1953.

17. mai er Norges vårfest.

For mange kan det se ut som det er bare fest med glade barn og lösslupne voksne.

Men det er ingen dag det ligger slik alvor bak som 17. mai.

For det er en norsk vårfest for frihet og selvstendighet.

Men vi tenker ikke over det. Frihet og selvstendighet er blitt en selvfølge for oss.

Frihet og selvstendighet er blitt like selvfølgelig som frokosten om morgenen, som dagens avis som kommer i postkassa, som luften vi puster i.

Når vi ikke lenger har noen luft å puste i, er det en oppdager hva det betyr.

Slik er det også med friheten og selvstendigheten.

- 2 -

Det var det vi oppdaget i aprildagene i 1940. Så selvfølgelig hadde frihet og selvstendighet vært for oss, at vi ble fullstendig overrasket da vi plutselig oppdaget at vi ikke hadde friheten lenger. Vi skjønnte det ikke med en gang - at vi hadde å böye nakken for fremmede herrer. Så ble vi lammet og forferdet. Og det tok tid för vi summet oss - för vi oppdaget at uten frihet var ikke en gang livet så mye verd.

Vi hadde syslet med alle våre daglige problemer og ment at de var veldig viktige. Så oppdaget vi at de var små.

At den tilsynelatende veldig politiske striden vi hadde hatt mellom partiene, mellom organisasjonene, mellom menneskene - den betydde ikke så mye likevel. Den betydde ikke noe mot det ene overskyggende: At vi hadde tapt vår frihet og vår selvstendighet.

Undertrykkelsen - ja selve tilstedeværelsen av fremmede tropper og kommando på et fremmed språk, rørte ved noe som vi ikke visste om før. Kanskje noen vil kalde det nasjonalfølelse, andre fedrelandskjærighet, atter andre kanskje bare stolthet. Vi følte oss alle nedverdige, beskjemmet, likesom trampet på.

Alt vi hadde lest om i historien - fra vårt eget land og fra andre - om undertrykkelse og ufrihet, ble plutselig tindrende klart for oss. Vi forsto hva det betydde. For vi opplevde det selv, på egen kropp - i eget land.

Vi vet hvordan det gikk: Tyskerne og deres norske hjelpere hadde utfordret krefter i folkedypet som var sterkere enn vi ante. Det viste ~~det~~ seg at folket var villig til å tåle sult og savn, blod og tårer. Det viste

seg at det var bedre to i det norske folket enn noen kunne ha våget å håpe. Over alle partigrenser og over alle tidligere motsetninger ble det skapt et samarbeid og et samhold som et folk bare opplever i avgjørende epoker i deres historie. Vi opplevde at det ikke ble spurt om du var rik eller fattig, om du var høire eller venstre men om du var en god nordmann.

Vi har igjen fått tingene på avstand. Det er 8 år siden vi feiret frigjøringsjublen i maidagene i 1945.

Og nå har vi begynt å glenne.

Men vær sikker: Om det igjen blir spørsmål om det vil det norske folket vise seg å være i besiddelse av en indre kraft som skaper en motstandsbevegelse og bærer den fram. Frihetslengselen er der - selv om den ikke gir seg

synlige utslag. En undertrykkelse vil utløse de samme krefter. Det norske folket er villig til å kjempe for sin frihet.

Det kan neppe være tvil om at det først og fremst er følelsene våre som spiller inn og reiser oss til motstand mot fremmed undertrykkelse. Men det ligger også realiteter bak - realiteter som ubevisst dikterer følelsene. Og hva er realitetene?

Jo, - at vi har så mye å verge. Og det gjelder oss alle. Først og fremst hjemmet. Barndomshjemmet. Eller det hjem vi selv har stiftet. Er det ikke slik med oss nesten alle sammen at barndomshjemmet blir vi mest gla i når vi blir voksne? Det er da vi minnes barneåras vidunderlige opplevelser og alle de kjente og kjære steder.

Og den bygda eller den byen vi vokste opp i kan vi aldri glemme. Ellers gjelder det vel for nesten alle mennesker at det de arbeider med blir de gla i. Og desto nærmere kontakt en kommer i til det en arbeider med, desto gladere i det blir en. Bondens kjærlyghet til jorda er vel først og fremst et uttrykk for den glede han har hatt av å se sitt eget arbeid bli belønnet av en villig, givende jord. Å definere hva kjærlyghet til fedrelandet er - er ikke muligt for det er forskjellig for hver enkelt. Men når fedrelandet er blitt så dyrebart for så mange skyldes det selvsagt at landet har gitt dem noe, noe som de vil verge hvis det blir nødvendig. Det kan være den livsform vi har skapt - det demokrati som gir hver enkelt av oss rett til å tenke og tale fritt. Ellers det kan være de rent materielle verdier

vi har skapt i fellesskap og som er det Norge vi har i dag.
Men 17. mai har ikke bare bud til oss om å verge det vi har. Vi har den historiske oppgaven å føre Eidsvoldsverket stadig videre. Vi skal fortsette det frigjøringsverket som Eidsvoldsmennene bare gjorde opptaket til, og som generasjonene før oss førte videre fram. Vår generasjon har en oppgave: å gjøre Norge til et stadig bedre hjem for nordmenn. For alle nordmenn - ikke for enkelte personer eller enkelte grupper, men for hele folket. Det har vært og er delte meninger om midlene for å nå dette store målet, men den striden får vi ta. I det lange løpet vil de midler som har livets rett seire. Det er en av de store fordelene ved vårt demokratiske system.

Det er med den største ærbødighet vi på 17. mai-dagen feirer det frigjøringsverk Eidsvoldsmennene gjennomførte. Bare

når vi prøver å sette oss inn i hvordan forholdene var i Norge - og i verden forøvrig - på den tiden, forstår vi hvor stort framsteget egentlig var, og at det skulle mot og framsyn til å ta dette avgjørende steget. Men vi skal samtidig være oppmerksom på at det var en meget begrenset frihet de ga det norske folket. Bare en meget liten del av folket fikk stemmerett. Kvinnene var - jeg hadde nær sagt - naturligvis - helt utelukket. Og av mennene var det bare de mest velstående. Den alminnelige kvinne og mann var med andre ord utelukket. Den vesle gruppen som fikk stemmerett var først og fremst ^{alle} embetsmenn, de som faktisk hadde styrt Norge også under foreningen med Danmark, og som var i stort flertall i riksforsamlingen på Eidsvold, dernest de borgere i byene som eide hus av en større verdi - og på landet de som eide jord av en viss størrelse. Ingen andre fikk stemmerett

etter den grunnlov som riksforsamlingen vedtok og som den gang ble betegnet som Europas mest demokratiske grunnlov. Jeg har ikke kunnet finne noen faktisk opplysning om hvor mange norske borgere deltok i det første stortingsvalg etter 1814, men det må ha vært en meget liten del av befolkningen. Forholdene i Norge var - forteller historikerne - at det var en ganske liten gruppe velstående borgere og et overveldende flertall fattige, ja en kan vel si - meget fattige. En får kanskje et bedre inntrykk av hvor begrenset den var den frihet som Eidsvoldsmennene ga når en hører *at* i 1821 hadde bare 6,5 % av landets befolkning stemmerett. Ja - selv så sent som i 1886 hadde fremdeles bare 6,5 % stemmerett.

Et annet trekk ved vedtakene på Eidsvold som forteller litt om hvordan uttrykkene frihet og likhet ble oppfattet, finner vi i bestemmelsene om verneplikt. De bønder som møtte på Eidsvold

reiste med styrke kravet om at når det gjaldt å verge landet skulle det være en alminnelig plikt for alle borgere - ikke bare for bønder som det hittil hadde vært. Men på dette punkt led bønderne sitt største nederlag på Eidsvold, forteller historikeren, professor Keilhau. De som hadde forbeholdt seg selv stemmeretten - embetsmennene og de velstående borgere - var absolutt uvillige til å delta i forsvaret av landet. Presten Vergeland som spilte en stor rolle på Eidsvold, sa i en stor tale, at hvis man la verneplikt på de mer formuende borgerfamilier, ville de uten betenkning forlate riket. Nei, det å forsvare landet det var bondesønnenes plikt, for han kunne "kun tjene staten med sitt legeme". Og Vergeland mente at bondesønnen ville gjøre det bare han slapp å sulte under tjenesten. Men, sa Vergeland, det måtte selvfølgelig skje under anførsel "av menn som var utgagne fra de andre klasser i samfunnet!"

Det er - som man vil forstå
- lett å være hovmodig over det frigjøringsverket
som Eidsvoldsmenne gjennomførte.

Og
likevel - dette frigjøringsverket var i forhold til tidens
frihetsbegrep et mektig skridt fremover. Det var det
første skridt på veg til politisk frihet. Og selv det
var ytterst beskjedent så ligger jo betydningen deri at
det var den første bresje i muren. Det var det grunn-
laget som alt senere frigjøringsarbeid kunne bygge på.
Vi de senere generasjoner - er stolte over å kunne si
at vi har fullført Eidsvoldsverket. Fra 1913 har alle voksne

norske borgere hatt lik og alminnelig stemmerett og fra 1946
er stemmerettsalderen satt ned til 21 år.] Og hva har ~~det~~ så
det betydd for oss - for den enkelte borger og for landet?

Jeg kan ikke gi noe eksakt svar, for betyd-
ningen kan ikke måles i kroner og ører. Men likevel er det
lett og enkelt å se at det har vært løftestangen for det
norske folket. Løftestangen for hver enkelt borger fram til
politisk modenhet, samfunnsfølelse og ansvar. Fra 1814 har
vi sett et folk i stadig åndelig vekst. Adgangen til gjennom-
valg å være med og bestemme i landets styre og stell har skapt
interessen for og lagt tilrette forutsetningene for deltakelse
i offentlig arbeid. Det har gitt den enkelte en skolering som
ofte kan være mer verdifull enn all annen form for skolegang.

Personlig tror jeg at deltagelse i det kommunale styre har gitt mest. Tusener på tusener har gjennom arbeidet i by- og herredsstyrene og annet kommunalt arbeid fått en enestående oppdragelse i samfunnsmessig tenkning. De har lært å tenke sosialt, det vil si : Å sette fellesinteressene foran egeninteressene. De har lært å føle seg som representanter først og fremst for de dårligst stillede i samfunnet og har kanskje mer enn noe annet bidratt til å høyne det sosiale og kulturelle nivå blant oss. Vi kan være stolte av den sosiale og åndelige reising i folket som Eidsvoldsgrunnloven var den første begynnelse til. Men ^(heldigvis er det) slik med oss mennesker at vi reiser nye krav etterhvert som de gamle blir oppfylt. Og det er rett at vi gjør det. Det er på den

måten at fremskridtet fortsetter. Slo vi oss til ro med det som var oppnådd så ville det bety stilstand, stagnasjon. Derfor ligger det dypt forankret i menneskenes sinn dette å hige mot nye, mot høyere mål. Det er den urkraften som driver utviklingen. Det er den som flytter milepelene. Allerede før vi nådde fram til full politisk frihet, ble kravet om økonomisk frihet reist. Kravet om økonomisk frihet kan for mange i dag fortone seg som en utopi - som noe like uoppnåelig som stemmerett for den jevne mann og kvinne var i 1814. Og det er kanskje langt fram ennå. Personlig økonomisk frihet og uavhengighet for den enkelte synes mer innviklet og vanskelig å løse enn å gjennomføre den alminnelige

stemmeretten. Men framskridtet lar seg ikke stanse av
vanskeligheter. Det kan ^{beredes}, men ikke stanses. Vi vet
i dag hvor viktig den politiske friheten er. Men full personlig
frihet for det enkelte individ kan vi først nå når vi kan
trygge det enkelte menneskes økonomiske uavhengighet. Det
bör for oss være et like ideelt mål som politisk frihet
var det for Eidsvoldsmennene. Ved å finne fram til en
samfunnsform som gir oss både politisk og økonomisk frihet,
kan vi bygge det Norge 17.maidagen forplikter oss til.

Ingen har sagt det mer enkelt og liketil, og likevel
med en slik appell til oss alle som Per Sivle:

Vi vil oss et land som er frelst og fritt
og ikke sin frihet ^{ma} borge.

Vi vil oss et land som er mitt og ditt
Og dette vårt land heter Norge.